

Hanuliak, Václav

Vojenské pevnosti Jána Jiskru vo Zvolené

Archaeologia historica. 2006, vol. 31, iss. [1], pp. 259-269

ISBN 80-7275-061-5

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140671>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Vojenské pevnosti Jána Jiskru vo Zvolene

VÁCLAV HANULIAK

Boj o trón a s ním súvisiace vnútorné nepokoje a rozbroje prebiehali za feudalizmu v každej krajine. Neobišli ani stredoveké Uhorsko. Vypukli aj roku 1439, po smrti Žigmundovho nástupcu Albrechta Habsburského, a to so všetkými dôsledkami pre krajinu. Veľká časť územia Slovenska na obdobie dvoch desaťročí nebola v moci celokrajinskej vlády, pretože ju fakticky spravoval Ján Jiskra, žoldniersky kapitán českého pôvodu. Na pozvanie kráľovnej vdovy Alžbety prišiel na Slovensko obhajovať jej záujmy. Uhorsko v tom čase bolo politicky a mocensky rozdelené na dva tábory. Z celoštátneho hľadiska prioritné postavenie v krajine predstavovala tá časť šľachty, ktorá bola za opätovné vytvorenie uhorsko-poľskej únie, a preto presadzovala na uhorský trón poľského kráľa Vladislava III. Jagelonského.

Do tohto tábora patrili predovšetkým palatín Hédervari, Huňady, Rozgoňovci, Pereniovc, Čákyovci a Bubeckovci, ktorí vo Vladislavovi videli úspešného organizátora a veliteľa vojsk proti osmanskej rozpínivosti. Menej početný tábor kráľovnej Alžbety tvorili veľmoži, najmä zo severného Slovenska. V tom období horné Uhorsko bolo hlavnou základňou a oporou habsburských nárokov na uhorský trón. Kráľovná Alžbeta sa opierala najmä o svojich synovcov Ulricha Cejlského a Ladislava z Gorjan. Mocenský post v severnej časti Uhorska predstavovali najmä prívrženci šľachty vedenej Pongrácom zo Sv. Mikuláša (Liptovský Mikuláš) a poľský šľachtic, oravský kastelán Peter Komorovský. Hlavnou oporou Alžbety od roku 1440 bol však žoldniersky kapitán Ján Jiskra, ktorého najala za 30 tisíc florénov z prostriedkov poskytnutých cisárom Fridrichom III. (Bartl 1975, 77–95).

Obr. 1. Zvolenský zámok, sídlo a rezidencia Jána Jiskru v rokoch 1440–1462. Foto: autor.

V polovici roka 1440 začínajú predvoje Jiskrovho vojska obsadzovať územia dnešného Slovenska. Veliteľmi týchto prvých vojenských oddielov boli Aksamit a Talafúz. Rýchly postup vojsk Jiskru a obsadenie veľkého územia nebolo dielom náhody. Zavázila politická náklonnosť šľachty horného Uhorska, no najmä vojenská a diplomatická schopnosť dovtedy málo známeho českého šľachtica. Tento český žoldnier najal do svojho vojska približne 5 000 vojakov, pôvodne husitských bojovníkov. V jeho vojsku však bojovali aj Rakúšania, Poliaci a Slováci. Práve preto mal dôveru habsburskej dynastie. Neskôr si získal aj sympatie pápežského legáta Eneáša Sylvia Piccolominiho. Tento ho dokonca označil za „muža veľkolepého a ozdabu doby“. Na jeseň roku 1440 už obsadzoval venné majetky kráľovnej. Postupne sa zmocnil Skalice, Topoľčian, zaujal aj Zvolen a pod kontrolu dostal všetky stredoslovenské banské mestá. Jiskrovi sa darilo získať rozsiahle územie aj vďaka tomu, že vtedy už vplyvný magnát Pongrác zo Sv. Mikuláša, ktorý spravoval a kontroloval Liptov, Turiec a severnú časť Trenčianskej stolice, zaujal k nemu neutrálny postoj. V septembri roku 1441 sa stúpenci kráľa Vladislava Jagelonského pokúsili dobyť Košice, ale Jiskra tento útok úspešne odrazil. Po tomto úspechu si Jiskra posilnil pozície aj na Spiši. Zmocnil sa Kežmarku, ktorý predtým podporoval kráľa Vladislava a ustanovil za jeho kapitána Mikuláša Brcala. Potom sa zmocnil Richnavy, čím získal kontrolu nad väčšinou Spiša (Dangl 1984, 52–60).

Hranice Jiskrovej vojenskej državy presne nemôžeme vymedziť. Približnou hranicou bol na východe Laborec až po Humenné. Od Humenného išla hranica Slánskymi vrchmi ku Košiciam. Od Košíc k Moldave, Putnoku (župa Boršod), odtiaľ po toku Slanej a Rimavy k Füleku (Filakovo) a Lučencu. Od Lučenca hranica pokračovala k Ipelským Šahám na Levice, Starý Tekov, Nitru, tokom rieky Nitry k Veľkým Topoľčanom, odtiaľ ku Sv. Krížu (Žiar nad Hronom) a na severozápad ku Kremnici. Všeobecný stav Jiskrovho panstva bol v hrubých rysoch nasledovný: vo svojej moci mal stred Nitrianskej župy, stredný a severný Tekov, celý Zvolen, Gemer, severný Novohrad, stred Boršodskej župy, Košice s okolím, celú Abauj-Turniansku župu, Šariš a časť Zemplínskej župy. V rámci tohto veľkého územia sa nachádzali aj enklávy, ktoré sa mu nikdy nepodarilo vojensky ani hospodársky ovládnuť. Takýmito enklávami boli niektoré mestá, no najmä kláštory (Mišík 1928, 89–90).

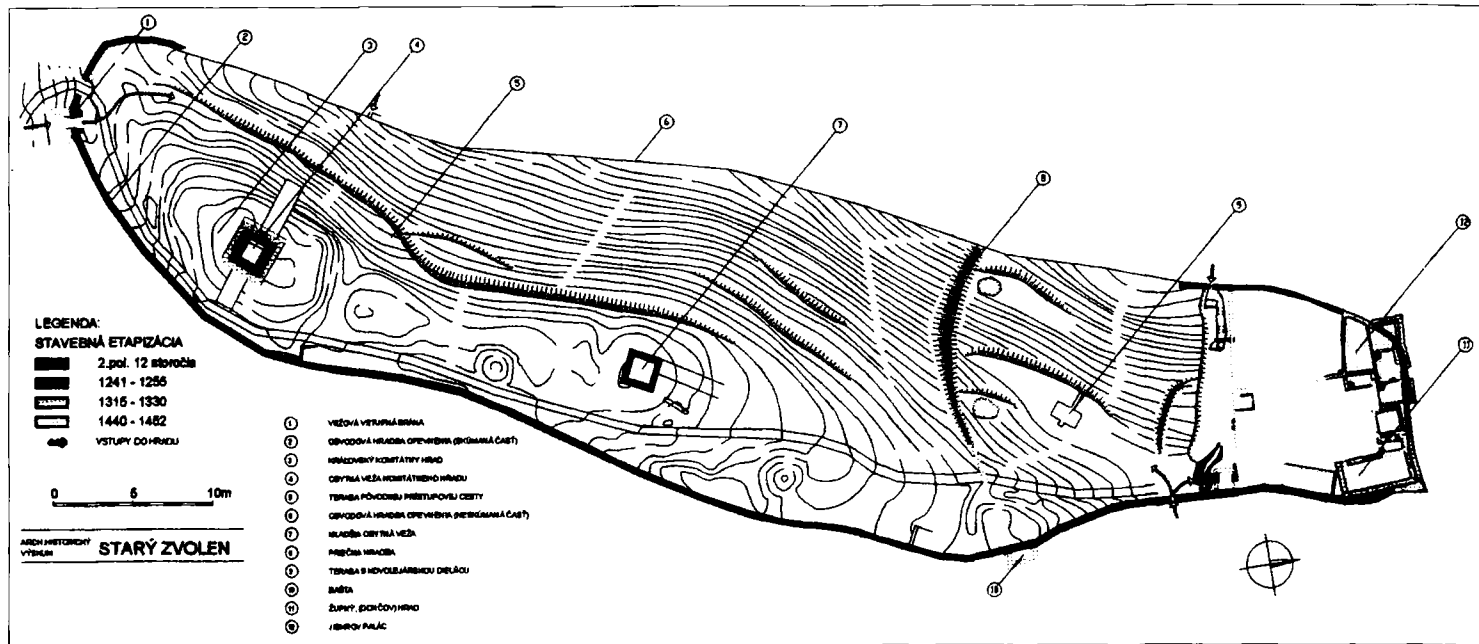
Náklady spojené s pobytom Jána Jiskru spočiatku hradila kráľovná Alžbeta. Zdroje jej príjmov však boli obmedzené a žold sa vyplácal nepravidelne. Jiskra preto vyberal rôzne poplatky od jemu podriadených miest a území. Známý je jeho výrok, ktorý sa traduje: „... vojsko víťezné nemívá nikdy nedostatku, ...mečom živí se všude.“ Napriek tomu, že Slovensko – horné Uhorsko bolo v tom čase bohatšou časťou krajiny, vojnou zdecimované mestá ťažko niesli vojnové tribúty, ktoré vyberali obe bojujúce strany. Z nedostatku žoldu počas bojov časť Jiskrových vojsk dezertovala, zakladala poľné tábory a živila sa lúpežou.

Jiskrove vojská okrem hradov obsadzovali i mestá, v ktorých zanechávali posádky chrániace záujmy habsburského patriciátu. Jednu z kľúčových úloh v tomto období zohrávali bohaté banské mestá – Kremnica spolu s ostatnými bankskými mestami patrila v tom čase k hlavným zdrojom finančného a materiálneho zabezpečenia. Kráľovná Alžbeta v roku 1442 zvláštnym dekrétom vydaným v Bratislave pridala Jiskrovi k titulu župana Šariša i vymenovanie za kapitána bankských miest, ako aj celej Zvolenskej župy.

Zvolen so svojim hospodársko-správnym postavením i po prechode na župné zriadenie zaujímal stále jedno z vedúcich postavení v krajine. Postavenie Zvolena umocňovala tiež jeho centrálna geografická poloha, ktorá z vojenského hľadiska mala kľúčový význam vo vzťahu k okolitým bankským mestám. Sídelným miestom Jiskru už v roku 1440 sa stal luxusný Zvolenský zámok.

Obdobie rokov 1440–1462, keď Jiskra z tohto miesta spravoval veľkú časť krajiny, neboli zistené písomné (ani výskumom) doložené možné úpravy, resp. prestavby Zvolenského zámku. Prvá väčšia prestavba na zámku sa realizovala v rokoch 1490–1510, keď bol v správe a v majetku Jána Turzu z Betlanoviec za pôžičku 200 tisíc zlatých (Menclová 1954, 39).

Okrem Zvolenského zámku Jiskra disponoval i Starým zvolenským hradom, ktorý sa v jeho bohatej korešpondencii mnohokrát uvádza pri signácii, či už v latinskej podobe „in

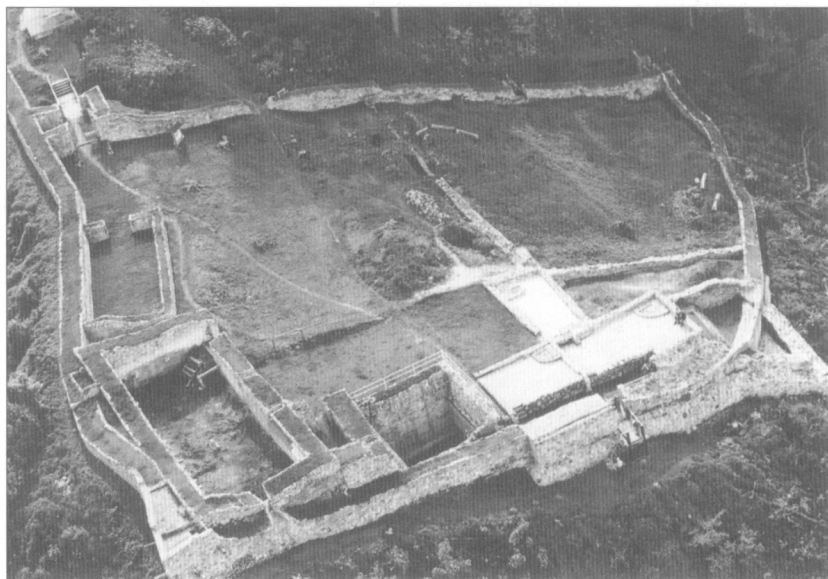
Obr. 2. Zvolen - Starý Zvolen (Pustý hrad). Výškopisný a polohopisný plán hornej polohy komitátneho a župného hradu z rokov 1172-1452. Zamerali: M. Bábik, Ing. arch P. Surovec.

Antiquo zolio“ alebo „in Veteri zolio“, ale aj v počestenej forme „Starý Zvolenov“ (Menclová 1954, 39–40).

Starý zvolenský hrad bol vo vzťahu ku gotickému zámku situovaný v extraviláne mesta. Jeho hradné objekty v závere 14. a na začiatku 15. storočia boli už mimo väčšieho záujmu. Posledné rozsiahlejšie úpravy pred príchodom Jiskru sa udiali ešte počas vlády Karola Róberta z Anjou, keď hrad spravoval magister rytier Donč. Gotická prestavba v 1. polovici 14. storočia sa sústredila do SV cípu románskeho refúgia. Táto časť stavebnej aktivity predstavovala výlučne obytnú zástavbu. Tvorili ju za sebou v osi J–S radené dva paláce. V následnosti po vybudovaní palácov bola dobudovaná gotická cisterna, ktorej objem v súčasnosti (pred dokončením archeologického výskumu) je viac ako 300 m³. Táto zástavba od ostatnej časti tzv. „horného hradu“ bola oddelená priečnou obvodovou hradbou. Plošný rozsah Dončovej časti v rámci Starého zvolenského hradu dosahuje 0,9 ha. Nádornú časť hradu s pomerne prudkým sklonom na západnú stranu v tom období upravili – sfunkčnili terasami. Hornú terasu zo západnej strany ohraničuje samostatný deliaci múr. Dolnú terasu dotvára pôvodná románska hradba. Nádvorie Dončovho hradu okrem hlavnej brány s ostatnou časťou prístupňuje i bránička – fortňa – umiestnená v JZ časti priečnej obvodovej hradby Dončovho hradu (Hanuliak 1998, 14–18).

Na obsadenom Starom zvolenskom hrade s mimoriadne veľkou rozlohou (až 7,6 ha) mal Jiskra okrem uvedenej gotickej zástavby i staršie románske stavby, ktoré pozostávali zväčša z obytných veží a obranných bášť. Archeologický výskum v súčasnosti ťažko môže dať odpoveď na otázku, ako Jiskra v 15. storočí obnovoval, resp. zabezpečoval pôvodné hradby románskeho refúgia, pretože zachovaný relikt hradieb vo výške 100–180 cm to neumožňuje. Pozitívnym objavom v rámci výskumu sú poznatky o exteriérových úpravách ako v prípade obytnej Pertoldovej veže (vybudovanej v polovici 13. storočia) a obrannej bašty vybudovanej v samom závere 13. storočia. Tieto dva solitérne objekty Jiskra zabezpečil dodatočným vybudovaním obranných priekop po ich obvode. V zásepe na dne viacerých úsekov týchto priekop bol získaný materiál (keramika, hroty striel) výlučne iba z 15. storočia.

Samostatnou stavbou, ktorú datujeme do polovice 15. storočia, teda do obdobia, keď Starý zvolenský hrad mal v držbe Ján Jiskra, je dvojtraktový palácový objekt situovaný v SZ časti Dončovho hradu. Palácová stavba opticky nadväzovala na stavby z anjuovského obdobia, aj

Obr. 3. Zvolen – Starý Zvolen (Pustý hrad). Archeologicky preskúmaná a prezentovaná Dončova časť hradu s dostavbou Jiskrovho paláca z rokov 1440–1452. Foto: autor.

keď preluka jasne umožní pri západnom múre odlišiť stavebné a časové etapy. Severný trakt palácovej stavby vo východnej časti bol orientovaný v osi pôvodného románskeho opevnenia. Posledná, západná tretina severného traktu nerešpektuje interiér vymedzený románskou hradbou, ale vybieha za jej obvod. Táto časť SZ nárožia bola osadená do pomerne ťažkého terénu, preto na rozdiel od južných a východných základov exponovaná SZ časť základov stavby, musela byť hrúbkou kvôli statike znásobená. Taktiež na zabezpečenie statiky tejto časti nárožia obytnej stavby bola uplatnená archaická technika tzv. kleštín.

Severný trakt paláca bol rozdelený na tri priestory. Východná priečka (jej severná časť) bola položená na sekundárnej zámurovke románskej bráničky refugiálneho opevnenia. Vo východnej a strednej miestnosti severného traktu bola odkrytá pôvodná úroveň ubitej (dusa-nej) hlinenej podlahy s tehlovými výškami po vykurovacích krboch v JZ nárožiac. Pôvodnú úroveň prizemia západnej miestnosti severného traktu sa nepodarilo zachytiť. Vnútorň priestor interiéru tejto miestnosti bol sekundárne navezený, vyplnený, čím sa prekryla pre staviteľa už nepotrebná koruna románskej hradby (jej ochodza a predprseň). Základy severného traktu palácového objektu majú rozmery 27,5×11 m. Južný trakt palácovej zástavy bol taktiež orientovaný v osi V–Z. Západný uzáver objektu pôvodnej koruny románskej hradby bol domurovaný, čím zanikla pôvodná ochodza a predprseň. V deliacej priečke medzi oboma traktami stavby boli objavené kapsy po trámoch, ktoré majú konštrukčný súvis s južnou časťou stavby. Východná časť južného traktu paláca mohla byť pôdorysne rekonštruovaná iba z negatívu, po základe, ktorý uzatváral východný priestor stavby. To podporuje i ďalší nález torza nárožného tehlového vykurovacieho krbu. Asymetrické rozčlenenie južného traktu palácovej stavby bol determinovaný výstavbou terasového múru z 1. polovice 14. storočia, ktorý v severnej časti novovzniknutého paláca začlenil do jeho interiéru.

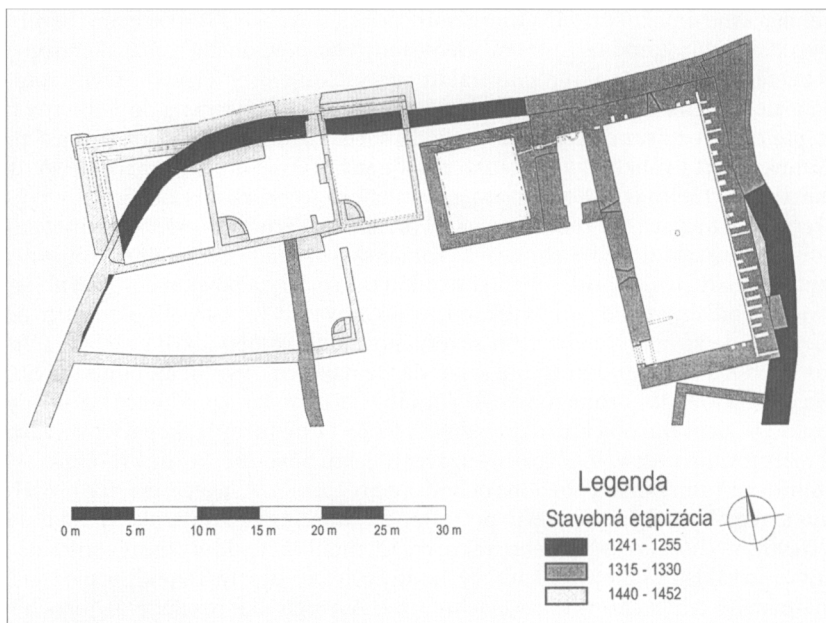
V severnej časti vstupného objektu bola odkrytá schodisková podesta, ktorá k terasovému múru bola pristavaná taktiež na škáru. Rozmery južného traktu (25×11×15×9 m) sú nepravidelné, nakoľko západný uzáver rešpektuje pôvodnú líniu románskej hradby.

V roku 1442, keď nečakane zomrela kráľovná Alžbeta, Jiskra sa dostal do nezávideniahodnej situácie. Smrťou kráľovnej, ktorá ho poverila ochraňovať práva svojho syna, pomínuli všetky dôvody jeho prítomnosti v krajine. Jiskra po nadviazaní kontaktov s cisárom Fridrichom III. ako vychovávateľom malého Ladislava aj naďalej ostal na Slovensku a obhajoval práva Ladislava Pohrobka. Jeho postavenie sa legalizovalo v máji 1445, keď uhorský snem uznal Pohrobkove práva na trón.

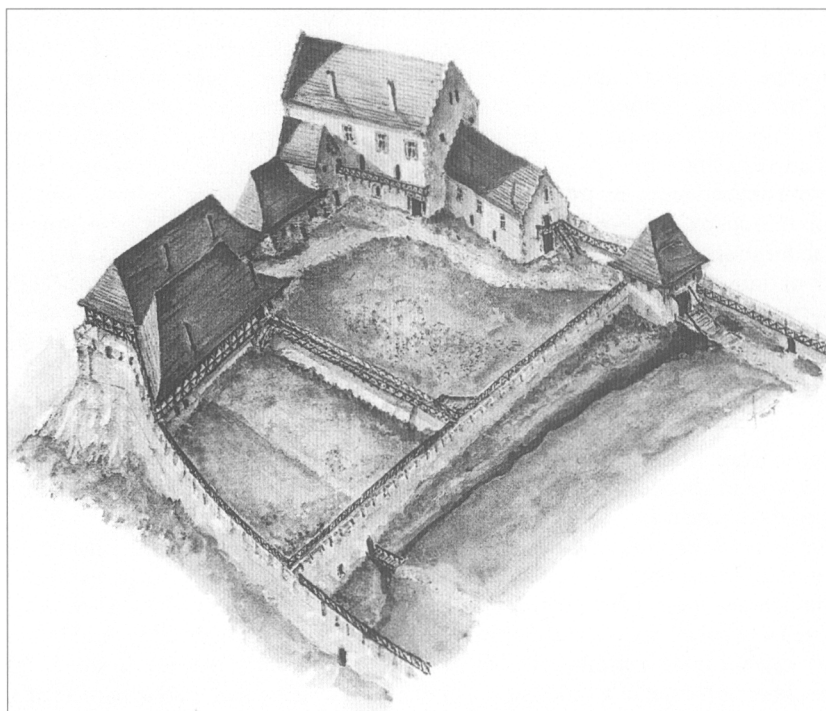
V období rokov 1446–1451 boli uzatvárané a znovu porušované viaceré prímeria medzi súperiacimi stranami. Zmluvou z 13. septembra 1446 uzavretou v Kremnici sa Jiskra s Jánom Huňadym dohodli, že Jiskrovi ostane správa a príjmy z Košíc, Kremnice, Levoče, Prešova, Bardejova, Spišský a Zvolenský hrad.

O centrálnom postavení Zvolena v rámci svojej dŕžavy svedčí archívny záznam signovaný a datovaný vo Zvolene 13. apríla 1451. V liste sa Jiskra obracia na svojho kapitána Brcala, ktorý vojensky zabezpečoval oblasť Spiša, o vojenskú pomoc, nakoľko si nič nesľubuje od vyjednávania s uhorskými pánmi, lebo viac verí vojenskej sile a svojmu víťazstvu. Dátum listu, ako aj jeho obsah, v ktorom hlavne veta: „a věřimť pánu bohu, že se s nimi bítí budem a doufám ku panu bohu, že je porazíme“ jasne naznačuje, že sa schylovalo k rozhodujúcemu boju medzi Jiskrom a Huňadym (Adamová 2001, 140).

Vo vojnových šarvátkach sa pokračovalo ďalej. Počas neprítomnosti Jiskru, ktorý sa pohyboval na severnom Slovensku, Huňady v polovici augusta 1451 so 16-tisícovou armádou obklúčil opevnený kláštor pri Lučenci, ktorý bránila posádka 500 mužov. Prelomenie obrany tejto pevnosti malo narušiť obranný systém Jiskrovej enklávy. Prechod Lučeneckou kotlinou otváral smer k stredoslovenským bankským mestám a tiež aj k hradu a zámku vo Zvolene, ktoré predstavovali hlavnú baštu a Jiskrove sídlo. Jiskra so svojou trojtisícovou armádou prišiel opevnenému kláštoru na pomoc a dosiahol svoje najväčšie víťazstvo nad Huňadym. Napriek tomuto víťazstvu sa Jiskrova pozícia oslabovala, lebo mestá zaťažované veľkými daňami na vedenie vojny od neho odpadávali (Bartl 2001, 69–78).

Obr. 4. Zvolen – Starý Zvolen (Pustý hrad). Stavebná etapizácia Dončovej časti hradu z rokov 1241–1452. Zamerali: M. Bábik, Ing. arch. P. Surovec.

Obr. 5. Zvolen – Starý Zvolen (Pustý hrad). Hmotová rekonštrukcia Dončovej časti hradu s dostavbou jiskrovho paláca z rokov 1440–1452 podľa Ing. arch. P. Surovca.

Ešte v tom istom roku sa Huňady sústredil na odvetu, keď pri svojom postupe od juhu postupne dobýja Jiskrove bašty: Šahy, Lučenec, Halič, Drienčany, Rožňavu, Moldavu, Víglaš a Zvolen (Matunák 1904, 9–10).

Mesto Zvolen v bojoch bolo vypálené, no hrad (Starý Zvolen) Huňady nedobyl. Oproti hradu dal vybudovať drevenú pevnosť, aby sčasti narušil Jiskrovu hegemoniu v tomto regióne. Podľa záverečnej kapitoly kroniky Jána z Turca (Turóciho kronika) týmto sústredeným vojenským tlakom Huňady prinútil Jiskru k mierovým rokovaniam (Jankovič 2001, 50–57).

Počas systematických archeologických prieskumov v okolí Starého zvolenského hradu sa podarilo lokalizovať stredoveký hrádok, ktorý svojou polohou môže zodpovedať historickej správe z 15. storočia. Hrádok, v súčasnosti v chotárnom názvom Matčin zámok, sa nachádza 1 km vzdušnou čiarou južne od Starého zvolenského hradu, už na pomedzí extravilánov Zvolena a Ostrej Lúky. Predstavuje ostrožnú polohu, zo severnej strany chránenú prudkým zrázom a riekou Hron. Prístupovú JV stranu zabezpečovala vyhlbená obranná priekopa, ktorá i v súčasnosti dosahuje hĺbku takmer 10 m. Obvodovú časť z prístupovej strany chránila hradba s hrúbkou 90–110 cm. Zvyšná časť opevnenia po obvode v menej exponovanej časti bola ohradená pravdepodobne palisádou. Opevnená plocha má nepravidelný oválny tvar s rozmermi 43×27 m. Na ploche hrádku bol lokalizovaný iba jeden pravouhlý objekt s rozmermi 9×8 m. Z lokality bol získaný keramický a tiež kovový materiál, ktorý tvorili najmä hroty striel. Celú túto skupinu nálezov datujeme do obdobia polovice 15. storočia. Zánikový horizont na hrádku nebol zistený. Po dobytí, resp. vypudení Jiskru z hlavnej pevnosti Starého zvolenského hradu lokalita Matčin zámok z vojenského pohľadu stratila význam, a preto bola opustená (Hanuliak 1998, PS). Katastrofický horizont bol jasne však preukázateľný na všetkých preskúmaných objektoch hornej polohy hradu.

Hlavná vstupná vežová brána v období polovice 15. storočia stratila svoju funkciu, keď bola nahradená provizórnou prelukou v románskej hradbe, ku ktorej pristavali malý objekt – strážnicu. V jej interiéri okrem keramiky bola získaná ostroha s kolieskom z obdobia 2. polovice 15. storočia. Najmladšie nálezy zistené v interiéri suterénnej časti veľkej obytnej veže (I) tiež sú datované do obdobia jej zániku v polovici 15. storočia.

V Pertoldovej obytnej veži bola vrstva z 13. storočia zreteľne oddelená sterilnou medzivrstvou z 15. storočia. Nálezy z 15. storočia dopĺňali aj nálezy z exteriéru obrannej priekopy. Spodné vrstvy obrannej priekopy zo severnej strany Pertoldovej veže boli prekryté monolitnou prepálenou vrstvou s hrúbkou 40–50 cm. Prepálené vrstvy sú pozostatkom po horiacich trámoch strešnej konštrukcie obytnej veže v jej najbližšom exteriéri (Hanuliak 2001, 185–191).

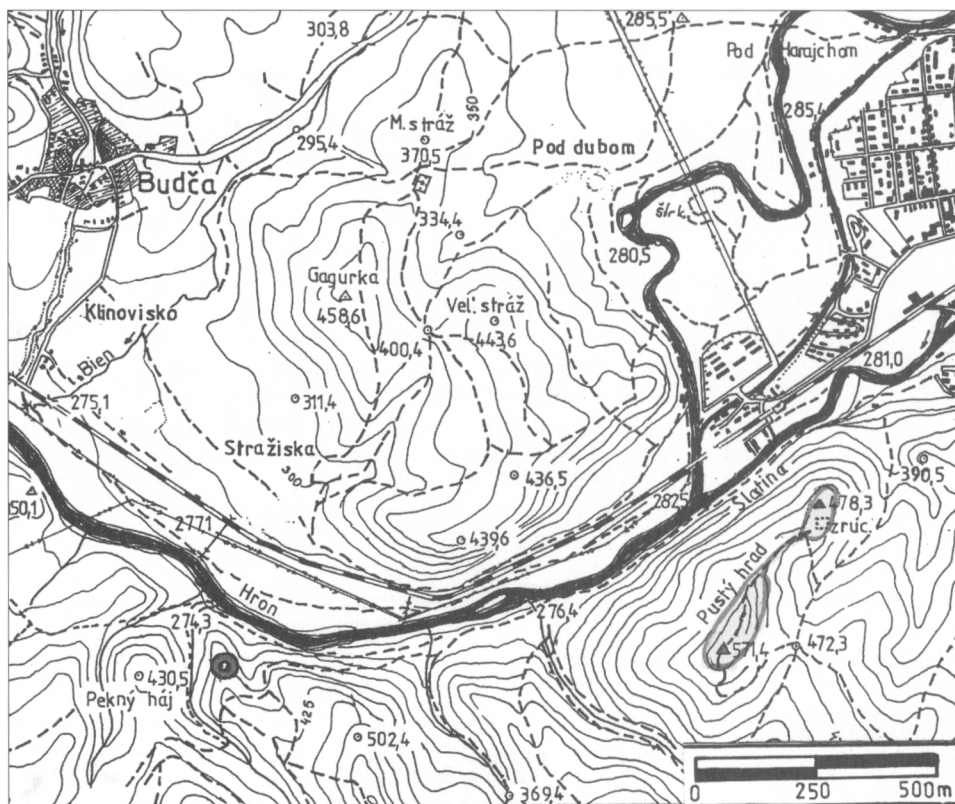
V obrannej SZ bašte prehorené a preborené stropy objektu vytvorili uhlíkovú vrstvu s hrúbkou 60–70 cm, ktorá pod sebou pochovala celý hnutelný inventár stavby. Stopy ohňa a skazy boli preukázateľné i v Dončovej časti hradu. V interiéri prízemnia starého paláca pod vrstvou uhlíkov bola odkrytá vrstva s kostrovými ostatkami zvierat (ošipaná, tur domáci a kôň). Nálezy kostier v anatomickej polohe sú dokladom toho, že prízemie niekdajšieho paláca v 15. storočí malo už inú funkciu.

Spodné zásypové vrstvy hradnej cisterny prinášajú nálezy z obdobia zániku z 15. storočia. Katastrofický horizont nemá na hrade iba lokálny charakter, premietol sa na všetky stavby tzv. horného hradu.

Smer Huňadyho vojenského ťaženia mieril na Kremnicu. Na základe dokumentov mal v pláne pri Kremnici vybudovať pevnosť, podobnú ako pod Starým zvolenským hradom. K bojom však nedošlo, lebo obe strany uzavreli prímerie (24. augusta 1452). Je veľmi pravdepodobné, že dobytím Starého zvolenského hradu v prvej polovici roka 1452 Huňady chcel vytvoriť zázemie pred útokom na Jiskrovu vojenskú i finančnú baštu v rámci stredoslovenských bankských miest. K časovému záveru Jiskrovej prvej vojenskej epopeje sa prikláňa vo svojej štúdii aj J. Drenko (Drenko 1991, 34–35). Sila a umenie vojenského ovládnutia veľkého územia Jiskrovým vojskom spočívala na pohotovom ovládnutí strategických miest krajiny.

Obr. 6. Ostrá Lúka - Matčin zámok. Opevnená poloha (hrádok), ktorú vybudoval Ján Huňady v roku 1451.
Foto: autor.

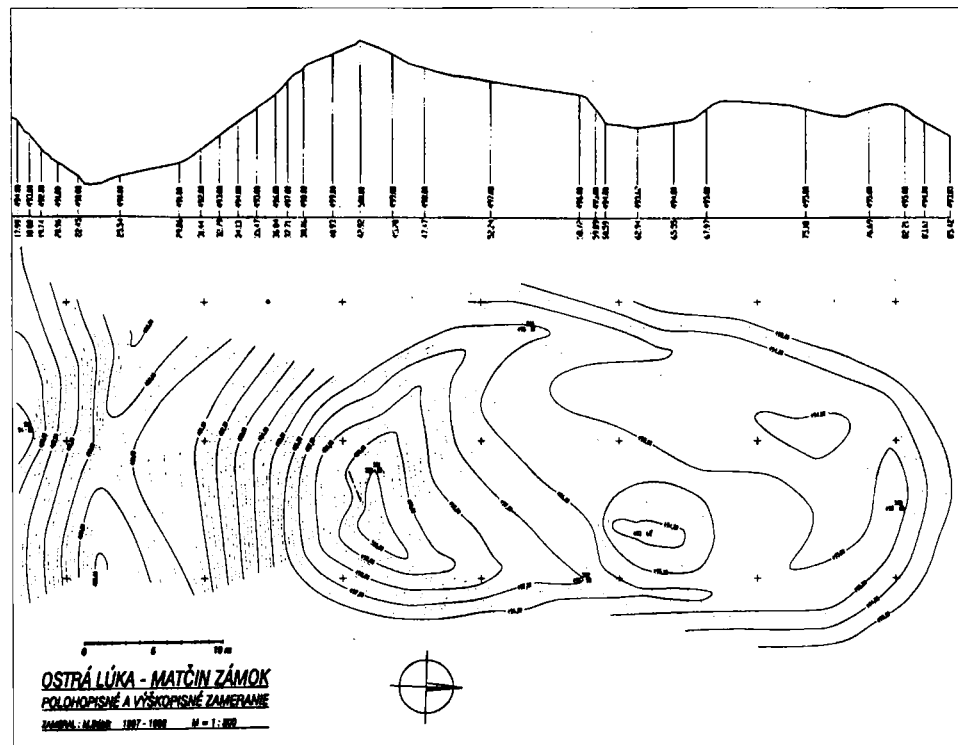
Obr. 7. Zvolen - Starý Zvolen (Pustý hrad) a Matčin zámok. Lokalizácia opevnenej polohy Matčinho zámku vo vzťahu k Starému zvolenskému hradu.

Hlavnou záujmovou oblasťou pre Jiskru sa stala stredná a východná časť Slovenska, ktoré ovládal vojensky a tým aj hospodársky. Oba veľké regióny si zabezpečil z pozície premyslenej vojenskej stratégie. V každom z týchto regiónov mal sústredené aj väčšie vojenské zázohy, s ktorými mohol preskupovať svoje sily. Poznávaním historických prameňov, no zároveň aj terénnym archeologickým prieskumom prichádzame k záveru, že Jiskra v rámci svojej vojenskej dŕžavy disponoval v oblasti stredného Slovenska veľkým počtom vojenských opevnení. Tieto vojenské strategické body tvorili opevnené mestá, resp. ich časti, hrady, novovybudované, či obnovené malé feudálne sídla a opevnené kostoly. Početnú skupinu vytvárajú aj prebudované staré zaniknuté prehistorické hradiská. Medzi týmito vojenskými stanovišťami na strednom Slovensku dominujú dve veľké zoskupenia:

- zvolenské, kde popri gotickom zámku v historickej časti mesta je to hlavne Starý zvolenský hrad (dnešný Pustý hrad). Jeho obvodový hradbu vytvorilo protitatárske refúgium už v 13. storočí. Svojou rozlohou 7,6 ha bol pre Jiskrovu armádu ideálnym vojenským táborom, ktorý zabezpečoval najmä ochranu banských miest (Banská Bystrica, Banská Štiavnica, Kremnica),

- čabradsko-cerovské vojenské zoskupenie pozostávalo z dvoch samostatných stredovekých hradov vybudovaných už v polovici 13. storočia (Fügedi 1977, 163–164).

K týmto hradom v tesnej blízkosti boli situované táboriská, uvádzané s chotárnymi názvami Táborisko a Pustý hrad. Všetky štyri uvedené lokality sa rozkladajú v okruhu 3 km. Čabradsko-cerovské vojenské zoskupenie tvorilo vojenskú zázohu v rámci širokej obrany rozloženej na predmostí rieky Ipel. Bola to frontálna obrana proti južným oblastiam Uhorska, ktoré boli stálou hrozbou pre Jiskru ako huňadyovská dŕžava uznávajúca na tróne iba Vladislava Jagelonského. Tieto vojenské stanovišťa zároveň kontrolovali dvojicu ciest z centrálnej oblasti Uhorska, smerujúce do severných častí krajiny (Hanuliak 2004, 299–308).

Obr. 8. Ostrá Lúka - Matčín zámok. Výškopisné zameranie opevnenej polohy datovanej k roku 1451. Zamerateľ: M. Bábik.

Tretím veľkým vojensko-strategickým miestom v krajine sa stal pre Jiskru po roku 1443 Spišský rad. Napriek tomu, že tento hrad nedostal do daru ako vo Zvolene, na jeho získanie nemusel použiť vojenskú silu, ale skôr lesť a diplomaciu postavenú na obchode s hradným kapitánom Petrom Baskom. Ťažisko mimoriadnej stavebnej činnosti Jiskrových vojsk na Spišskom hrade sa viaže predovšetkým k západnému hradnému svahu. Prvou stavbou, ktorú v týchto miestach realizovali, bola samostatná kruhová pevnosťka uprostred hradného svahu. Jej jadro tvoril kruhový obvodový kamenný múr so šírkou až 2 m a s celkovým priemerom 17 m. V jej interiéri na severnej strane sa nachádzal menší murovaný kamenný dom, západnou časťou pristavaný k obvodovému opevneniu. Vstup do objektu bol na južnej strane orientovaný do voľného priestoru nádvorja. Murované ohnisko v JV rohu miestnosti vedľa vstupu slúžilo na vykurovanie miestnosti. Stavebná technika a pôdorysná dispozícia je v mnohom analogická so stavbou obytného objektu na Starom zvolenskom hrade. Stiesnené podmienky v románskej časti Spišského hradu viedli k ďalšej stavebnej etape – k vybudovaniu mohutného opevnenia, ktoré chránilo táborisko, opevnené ležovisko veľkej armády. V pôdoryse opevnenie predstavuje nepravidelný obdĺžnik s plochou 3,28 ha, ktorý sa kratšou stranou pripájal k staršiemu obvodovému opevneniu stredného nádvorja (Fiala–Valašek–Lukáč 1988, 58–69).

Odvolaie Jiskru z pozície hlavného kapitána horného Uhorska v roku 1453 spôsobilo živelný nárast bratrického hnutia, pretože jeho vojsko bolo rozpustené a mnohí žoldnieri sa pridali k bratrikom.

V dôsledku rozvratu a anarchie aká nastala, kráľ Ladislav V. Pohrobok musel povolať Jiskru späť, ten už však po návrate nezískal pôvodné postavenie v krajine. Úlohou Jána Jiskru v tom čase bolo potlačiť a pacifikovať bratrické hnutie. Úspech dosiahol proti menším demoralizovaným skupinám bratříkov (Bartl 2001, 74).

Po nástupe Mateja Korvína na trón Jiskra pod vplyvom Jiřího Poděbradského podporoval novozvoleného panovníka. V posledných rokoch života bojoval na strane kráľa Mateja, v jeho vojenských výpravách. Zúčastnil sa aj rozhodujúcej bitky (30. januára 1467) pri Veľkých Kostolnoch, ktorá znamenala definitívny koniec bratrického hnutia na Slovensku (Dangl 1984, 58–59).

V tom istom roku Jiskra sprevádzal kráľa do Zvolena – mesta, ktoré bolo javiskom jeho najväčšej moci, rezidenciou a najsilnejším vojenským bodom v krajine.

Literatúra

- ADAMOVIČ, M., 2001: Ján Jiskra z Brandýsa v archívnych dokumentoch. In: Husiti na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie Lučenec 2001, 139–140.
- BARTL, J., 1975: K poľsko-uhorským vzťahom v prvej tretine 15. storočia. In: Zborník FFUK – Historica 26, Bratislava.
- BARTL, J., 2001: Vzťah Jána Jiskru a Jána Huňadyho. In: Husiti na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie Lučenec 2001, 69–78.
- DANGL, V., 1984: Bitky a bojiská. Bratislava.
- DRENKO, J., 1991: Bitka pri Lučenci roku 1451. Lučenec.
- FIALA, A.–VALLAŠEK, A.–LUKÁČ, G., 1988: Spišský hrad. Osveta Martin.
- FÜGEDI, E., 1977: Vár es tarsadalom a 13.–14. századi magyarországon. Budapest.
- HANULIAK, V., 1998: Pustý hrad nad Zvolenom. In: Pamiatky a múzeá 1/1998, 14–18.
- HANULIAK, V., 1998: Ostrá Lúka – Matčin zámok. Prieskumová správa. Archív FEE – KSV Zvolen.
- HANULIAK, V., 2001: Materiálne doklady remeselníckych dielní na Pustom hrade. In: Archaeologia historica 26, Brno, 185–191.
- HANULIAK, V., 2004: Hrad Čabrad' v dejinách Hontu. In: Archaeologia historica 29, Brno, 299–308.
- JANKOVIČ, L., 2001: Husitská tematika v druhom augsburskom vydaní kroniky Jána z Turca. In: Husiti na Slovensku. Zborník príspevkov z konferencie Lučenec 2001, 50–57.
- MATUNÁK, M., 1904: Víglašský zámok. Preložená a doplnená verzia G. Balašom, Zvolen 1960.
- MENCLOVÁ, D., 1954: Hrad Zvolen. Bratislava.
- MIŠÍK, M., 1928: Husiti na Slovensku. Banská Bystrica.

Militärische Festung des hussitischen Feldherrn Jan Jiskra in Zvolen

Nach dem Albrechtstod, des Nachfolgers Kaisers Sigismunds, hat sich die politische Lage zwischen den Seiten, die sich um die Macht in Ungarn bemüht haben, zugespitzt. Den nördlichen Teil Ungarns hat mehr als zwei Jahrzehnte Jan Jiskra beherrscht. Der Söldnerkapitän des böhmischen Ursprungs kam in die Slowakei als Verteidiger der Beschlagnahmen der Königinwitwe Elisabeth. In der Hälfte des Jahres 1440 haben die Jan Jiskras Truppen das Gebiet der heutigen Slowakei besetzt. Die Besatzung haben auch die Adeligen dieses Gebietes ermöglicht. Auf der anderen Seite hat auch die diplomatische und besonders militärische Fähigkeit des böhmischen Adligen wichtige Rolle gespielt. Seine Armee hatte mehr als 5 000 Soldaten. Es handelte sich überwiegend um hussitische Kämpfer, aber auch Österreicher, Polen und Slowaken waren in der Armee vertreten. Das war auch Grund, daß Jan Jiskra das Vertrauen der habsburgischen Dynastie hatte. Im Herbst 1440 hat Jan Jiskra alle Besitzungen der Königin Elisabeth beherrscht. Außerdem beherrschte er auch alle mittelslowakische Bergmannsstädte.

Die wichtigste Interessensphäre war für Jiskra das Gebiet der Mittel- und Ostslowakei. Dieses Gebiet hat er sowohl militärisch, als auch ökonomisch beherrscht. Wichtige Rolle spielte dabei auch seine militärische Strategie.

Aufgrund der schriftlichen und der archäologischen Quellen hat man festgestellt, daß Jan Jiskra eine ganze Reihe der militärischen Festungen zur Verfügung hatte. Es handelte sich um befestigte Städte und Kirchen. Auch einige prähistorische Burgwälle wurden zur Verteidigung umgebaut.

Unter dem Einfluß des böhmischen Königs Jiří von Poděbrady hat Jan Jiskra den neugewählten ungarischen König Mathias Korvinus unterstützt und in den letzten Jahren seines Lebens hat er sogar an der Seite des Königs gekämpft. Im Jahr 1467 hat er auch in der Schlacht bei Velké Kostolalny gegen die „Brüder“ teilgenommen.

Abbildungen:

1. Zvolen, Schloß. Sitz und Residenz Jan Jiskras in den Jahren 1440–1462.
2. Zvolen, Starý Zvolen (Alt Zvolen). Pustý hrad (öde Burg). Der Höhe- und Lageplan der oberen Fläche der Komitatsburg in den Jahren 1172–1452.
3. Zvolen, Starý Zvolen (Alt Zvolen) Pustý hrad (öde Burg). Archäologisch erforschter Teil der Burg mit der Bauvollendung des Jiskra-Palastes aus dem Jahr 1452.
4. Zvolen, Starý Zvolen (Alt Zvolen) Pustý hrad (öde Burg). Die Bauetapen der Burg in den Jahren 1241–1452.
5. Zvolen, Starý Zvolen (Alt Zvolen), Pustý hrad (öde Burg). Rekonstruktion der Burg mit der Bauvollendung des Jiskra-Palastes von den Jahren 1440–1452.
6. Ostrá Lúka – Matčín zámok (Matčín-Schloß). Befestigte Lage (Hausberg), die Jan Huňady im Jahr 1451 ausgebaut hat.
7. Zvolen, Starý Zvolen (Alt Zvolen), Pustý hrad (öde Burg) und Matčín-Schloß. Lokalisation der befestigten Lage des Matčín-Schlusses in der Beziehung zur Burg Alt Zvolen.
8. Ostrá Lúka – Matčín-Schloß zámok. Die Höheeinmessung der befestigten Lage, die zum Jahr 1451 datiert wird.

